

Necmettin Erbakan'ın Manevi Kalkınma Söyleminin İslam Ekonomisi İçerisindeki Yeri ve Sosyal Sermaye ile Asimetrik Bilgi Konularıyla İlişkisi¹

İrfan ERSİN*

Cengizhan YILDIRIM**

Özet

İslam'da Müslüman bireyin inşası noktasında eğitim, önem verilen bir konudur. Müslüman birey hayatını Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda şekillendirmesi için İslam dinini iyi öğrenmelidir. Bu kural ekonomik hayatta da geçerlidir. Birey iktisadi faaliyetlerini gerçekleştirirken helal ve harama dikkat etmeli, haksız kazançtan uzak durmalıdır. Erbakan bu konuya “manevi kalkınma” kavramıyla değinmiştir. Erbakan'a göre manevi kalkınma, bireyin islamın ekonomik yasalarına göre hareket etmesidir. Erbakan, manevi kalkınma olmadan maddi kalkınmanın gerçekleşemeyeceğini ifade eder. Manevi kalkınma için de bireylerin İslam dinini öğrenebilecekleri kuran kursları, İslam enstitüleri, imam hatiplerin çoğaltılması gerekir. Böylece insanların İslami şuura kavuşmasıyla, haramlardan kaçınması, haksız yoldan kazanç elde etmemesi, infak ve sadaka vermesiyle daha adil bir ekonomik sistem oluşur. Erbakan'ın manevi kalkınma söylemi kapitalizmin kendi çıkarları peşinde koşan *homo economicus* kavramının tam zıddıdır. Erbakan'ın bu söylemi başka İslam düşünürleri tarafından *Homo-İslamicus* olarak ifade edilmektedir. *Homo-İslamicus* ile Erbakan'ın manevi kalkınma söylemi arasında yakın ilişki söz konusudur. Bu benzerlik çalışmada detaylı olarak incelenmiş ve manevi kalkınmanın ekonomi üzerindeki olumlu katkıları sosyal sermaye ve asimetrik bilgi konuları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Ekonomisi, Necmettin Erbakan, Manevi Kalkınma, Sosyal Sermaye, *Homo-İslamicus*

¹ Bu makale Sakarya Üniversitesinde düzenlenen “Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Kongresi”nde 23 Ekim 2015 tarihinde bildiri olarak sunulmuştur.

* Öğr. Gör., Dış Ticaret Programı, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, İstanbul Medipol Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, e-mail: iersin@medipol.edu.tr

** Yrd.Doç. Dr., İktisat Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, Türkiye, e-mail: yildirim_c@ibu.edu.tr

The Place of Necmettin Erbakan's Spiritual Development in Islamic Economy and its Relation with Social Capital and Asymmetric Information

Abstract

Education is very important issue in İslam to develop a Muslim individual who should well learn the İslam for living his life according to İslamic rules. This order is also important in the economic life. A Muslim individual should concern *halal and haram* and avoid derivation an improper personal benefit. Erbakan mentions this subject with the ethical economic development. According to Erbakan, the ethical economic development is that a Muslim indivudial should act according economic laws of İslam. Erbakan also states that the material development cannot actualise without the ethical economic development for which the number of quran courses, İslamic institutes and imam hatip school should increase to educate Muslims İslamically. Thus, an economic system could constuct through which Muslims can acquire İslamic mind, avoid harams and derivation an improper personal benefit, give infaq and sadaqah. The terms of the ethical economic development of Erbakan is just opposite of the homo economicus. Some İslamic scholars mention the ethical economic development of Erbakan as homo İslamicus. There is a close relationship between the ethical economic development and the homo İslamicus. This relationship is analyzed in the study in terms of social capital and asymmetric information.

Keywords: Islamic Economics, Necmettin Erbakan, Spiritual Development, Social Capital

Giriş

İslami eylem ve söylemleriyle yakın siyasi tarihimizde önemli yer edinen Necmettin Erbakan, ekonomik ve siyasi düşünceleri bakımından bilimsel olarak üzerinde durulması gereken bir kişiliktir. Siyasete ilk olarak Bağımsızlar Hareketi ile giren Necmettin Erbakan, Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi gibi partilerin liderliğini üstlenmiştir. Erbakan 1980'e kadar, maddi ve manevi kalkınmayı söylem olarak dile getirmiş ve ülke ekonomik kalkınmasının bu iki olgu ile gerçekleşeceğini iddia etmiştir. Erbakan 1980 sonrasında ise maddi ve manevi kalkınma söylemini Adil Düzen söylemiyle değiştirmiştir. Erbakan'ın 70'li ve 80'li yıllarda dile getirmiş olduğu siyasi ve ekonomik söylemlerde islamı referans almıştır.

Çalışmada ilk olarak Necmettin Erbakan'ın manevi kalkınma ile ilgili söylemi açıklanmış ve sonrasında bu söylem İslam ekonomisi çerçevesinde karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Son olarak manevi kalkınmanın ekonomi üzerindeki somut çıktıları üzerinde değerlendirmeler yapılmış ve faiz, asimetrik bilgi ve sosyal sermaye kavramları bu çerçevede incelenmiştir.

1. Necmettin Erbakan'ın Manevi Kalkınma Söylemi

Necmettin Erbakan, 1969 yılında Bağımsızlar Hareketi olarak girdiği siyasete, ülke sorunlarına çözüm getirmesi açısından islamı referans alarak maddi ve manevi kalkınma söylemini kullanmıştır. 1980'e kadar maddi kalkınma için sanayileşmeye, manevi kalkınma için İslami eğitimin ve şuurun artmasına önem vermiştir. Erbakan, ülke kalkınmasının gerçek manada sağlanması için maddi ve manevi kalkınmanın birlikte yürütülmesi gerektiğine işaret etmektedir. Erbakan'a göre, maneviyatı olmayanlar toplum çıkarından öte kendi çıkarını düşünmektedirler ve hak, helal-haram mefhumlarını gözden kaçırmaktadırlar. Bu da toplumun kalkınmasını engellemektedir. Erbakan, "Acaba şu makinenin arasına nasıl bir demir sokayım da bu fabrika çalışsın" düşüncesiyle işten kaytarmaya çalışan bir insanla maddi kalkınmanın gerçekleşemeyeceğini söylemektedir (Erbakan 2014a: 335).

Maddi kalkınmanın maneviyatsız anlam kazanmadığını ifade eden Erbakan, maddi kalkınmasını sağlamış ülkelerle ilgili şu şekilde örneklendirme yapmakta ve manevi kalkınmaya dikkat çekmektedir: "Bugün bir Amerika maddi kalkınmasını sözde yapmıştır; ama 2 saat elektrik

kesildiği zaman soyulmadık dükkân kalmıyor. Polis radyoları elektrik kesileceği zaman ‘Ey ahali gangsterlere cebinizde ne varsa mukavemet etmeden verin’ diyor. Bu kalkınmadan kime ne hayır gelir? Bizim milletimiz hakiki kalkınmayı istemektedir” (Erbakan 2014a: 335).

Erbakan’a göre “(...) her alanda kalkınma hareketlerinin en baş unsuru insandır. İnsan unsuru sağlam ahlak ve karakter sahibi ise kalkınmada randımanı çok büyük olacaktır. İnsan unsuru ahlaken bozulmuşsa, bu bozuk malzeme ile kurulacak resmi veya gayri resmi teşekküller verimsiz olacağından hatta yapıcı değil yıkıcı olacağından emekler, masraflar, zahmetler boşuna gidecektir” (Erbakan 2014c: 75). Manevi kalkınmada Müslüman bireyin eğitilmesi gerektiğini ifade eden Erbakan, bu eğitimin kişinin kendi nefesine hakim olacak şekilde olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. O’na göre eğitimin temel noktası “Nefsine Hakim Ol” sloganıyla şekillenmelidir (Erbakan 2014c: 70).

Erbakan, manevi kalkınmayı İslam ahlakına dayandırmaktadır. Manevi kalkınma ile Müslümanların İslami şuura sahip olmalarını ve ahlaklı toplumun oluşmasını istemektedir. Erbakan’a göre, “Bütün kalkınmanın, her işin başı şüphesiz ahlaktır. Biz kalkınmamızda hızı, ancak memleketimizdeki ahlaki tekamül ile ahlak nizamının gelişmesi ile başarabiliriz. Bu mühim manevi faktör, her işin başı ve ruhu olan bu faktör bugün memleketimizde mühim bir mesele olarak karşımızda durmaktadır” (Erbakan 2014b: 50-1). Erbakan’a göre manevi kalkınmanın sağlanması, “Önce ahlak ve maneviyat” düşüncesinin strateji haline getirilmesiyle başlar. Bu eksende “milli şuur” canlandırılmalıdır. Ayrıca manevi kalkınmanın sağlanmasındaki temel şart, eğitimin “milli”¹ olmasıdır. Bunun için “İslami İlimler Akademisi” ve ilahiyat fakülteleri açılmalı, imam hatip ortaokul ve liseleri çoğaltılmalıdır. Erbakan, manevi kalkınmada din görevlilerinin de üzerine görev düştüğünü ifade etmekte ve camilerin, Kuran kurslarının çoğaltılması gerektiğini düşünmektedir (Erbakan 2014c: 55-78).

¹ Uzun’a göre Erbakan, “Milli Görüş” ifadesindeki “Milli” kelimesinin Kuran-i bir tanımlama olan “Millet” kelimesinden geldiğine vurgu yapardı. Kuran-ı Kerimdeki şu ayetler bu kelimenin kullanılmasına kaynaklık eder.”(...)İbrahim’in milleti (dini)...”(Nahl Suresi, 123; Ali İmran Suresi, 95; Nisa Suresi, 125) Kuran-ı Kerime göre “Millet” tanımlaması, bir peygambere inanan ve bu peygamberin getirdiği değerler, idealler ve gelenekler etrafında toplanan cemaati tarif eder (Uzun 2013: 10).

Erbakan'a göre, "Kalkınmada ahlak ve maneviyat esastır. Bundan dolayı bu milletin manevi değerlerinin arttırılması için aydın din adamlarının yetiştirilmesine ağırlık vermek lazım gelir" (Erbakan 2014c: 71).

Erbakan, manevi eğitim verilirken diğer eğitimlerde de Müslüman ilim adamlarından faydalanılması gerektiğini söylemektedir. O'na göre, "Yeni nesillere dünya görüşü aşlamakta önemli rol oynayan, bilhassa ahlak, sosyoloji, felsefe ve psikoloji gibi derslerin kitapları evlatlarımızın milli inançlarını, manevi değerlerini tahrip edici değil, bilakis milli ve manevi değerlere bağlılığı temin edici şekilde yeniden yazılacaktır". (41.Hükümet Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP41.htm74>)².

Manevi kalkınmada, şuurlu Müslüman profiline önem verilmektedir. Şuurlu Müslüman, islamın emir ve yasakları konusunda hassasiyet gösteren, hayatını İslama göre şekillendiren bireyler olarak tanımlanmaktadır (Ağdağ, 2014). Erbakan da manevi kalkınmada şuurlu Müslümanların yetişmesi gerektiğini söylemektedir. O'na göre, "Müslüman olmak yetmez, şuurlu Müslüman olmak lazım" ifadesi bu tanıma desteklemektedir. Ayrıca Erbakan, manevi kalkınmanın ekonomik izahatıyla ilgili olarak "Helal olan 4, Haram olan 5'ten büyüktür" der (Erbakan, 1997). Bu ifadeyle ekonominin sayısal büyüklüğünün değil, İslama uygun olup olmadığının önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Özetle Erbakan'ın manevi kalkınmada önceliği bireyin dini ve ahlaki anlamda eğitilmesinden geçmektedir. Fen ve Sosyal ilimlerin din ve ahlak temelinde verilmesini dile getiren Erbakan, bu konuda bölgelere ve illere manevi, umumi ve teknik üniversitelerin açılmasını öngörmekte, Kuran kurslarının, imam hatip okullarının ve de İslam Enstitülerinin çoğaltılmasını söylemektedir. Böylelikle helal-haram bilinmiş olacak, birey inancı gereği yanlış işler yapamayacak, karşılıklı güven artacak, işçi-patron ilişkilerinde işçi zaman ve verim noktasında hassasiyet gösterecek, patron ise işçinin hakkını gözetecek, bireyler çıkar çatışması yerine çıkar paralelliği hassasiyetine dikkat edecek ve nihayetinde manevi manada kalkınma gerçekleşecektir (Erbakan 2014c: 59-78).

Erbakan'ın manevi kalkınma söyleminde İslamı referans alması, konunun İslam ekonomisi çerçevesinde değerlendirilmesine yol açmaktadır.

² Erişim Tarihi 17.08.2015

Bu sebeple manevi kalkınmanın İslam ekonomisi içerisindeki konumu, çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

2. “Manevi Kalkınma” Kavramının İslam Ekonomisi İçerisindeki Yeri

İslam referansı ile Erdoğan tarafından gündeme getirilen manevi kalkınma, hem siyasi hem de ekonomik bir değer ifade etmektedir. Ülke kalkınmasında bireylerin manevi anlamda eğitilmesi Erdoğan’a göre önem teşkil etmektedir. Erdoğan’ın bu düşüncesi onun ekonomiye bakış açısını ortaya koymaktadır. Erdoğan maddi ve manevi kalkınma söylemiyle, bir Müslümanın hem dünyayı hem de ahireti dikkate alması ve ikisi arasında bir denge kurması gerektiğine dikkat çekmektedir. Erdoğan’ın bu düşüncesi İslam ekonomisi içerisinde “Homo-İslamicus” kavramıyla paralellik arz etmektedir.

İslam dininde Müslüman birey, ekonomik kararlarında İslamın emir ve yasaklarını dikkate almak durumundadır. Müslüman bir kimse dünya ve ahiret arasında denge kurmak zorundadır. İslamı diğer ekonomik sistemlerden ayıran en önemli özelliği maddiyatla maneviyatın birlikte yürütülmesidir. Nitekim bununla ilgili Hz.Muhammed (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: *“Sizin en hayırlınız, ahireti için dünyasını, dünyası için ahiretini terk etmeyip, her ikisini birlikte yürüteninizdir. Zira dünya ahirete ulaştırıcı bir vasıtaadır. Sakın insanlara yük olmayınız.”*³

Zaim’e göre, İslam insanı iktisadi hayatta serbest bırakır ancak insanı fitri, nefsanevi duygularıyla ham bir halde iktisadi hayata salmaz. Onu İslami öğretilerle, emir ve yasaklar noktasında eğiterek iktisadi hayata salar. Zaim bu olayı eğitilmiş *“Müslüman adam tipi”* olarak tanımlamaktadır. Zaim’e göre bir birey ergenlik çağına kadar iyi bir İslami eğitimden geçirilmelidir. İslami eğitimi alan Müslüman kişi, ekonomik kararlarında ahlaklı olacaktır. (Zaim, 1979: 38) Zaim, eğitimde ilkokuldan doktora kadar bütün müfredatın İslami olması gerektiğine dikkat çekmektedir. İnsanları yetiştirecek eğitimcileri de bu hassasiyetle eğitmek gerektiğine vurgu yapmaktadır. (Zaim, 1992: 109) Zaim’in *“Müslüman adam tipi”* ifadesi yakın zamanda İslam ekonomisinde kavram olarak tartışılan Homo-İslamicus’la aynı manayı taşımaktadır.

Manevi kalkınma noktasında insanın eğitime tabi tutulması gerektiğini söyleyen bir diğer düşünür Tabakoğlu’dur. O’na göre İslam dini

³ el-Menâvî, Muhammed Abdurrauf, Feyzül-Kadir Şerhu Câmiî’s-Sağır, Mısır, trs, V, 364, Hadis No: 55794; Ramuzu’l-Ehadis, s.363; Akseki, A. Hamdi, İslam, İst, 1966, s.364

ekonomik kalkınmada insan faktörüne önem vermektedir. İnsanın yaradılış gayesi ibadettir. İbadet kavramı bütün hayatı etkileyen namaz, zekat, oruç ve hac gibi fiillerle birlikte salih amel diye ifade edilen her türlü iyi davranış, düşünce, çalışma ve faaliyetleri de içine alır. İktisadi faaliyetler gaye değil, ibadetleri kolaylaştıran araçlardır. İktisatta amaç insandaki maddi faydayı maksimize etmekten çok, insanın maddi eğilimlere esir olmamasını temindir. Bir Müslümanın hareketlerine Allah'a kulluk şuuru yön vermelidir. Bunun için ekonomik manada Müslüman birey, yalan söylemeyen, kul hakkına riayet eden, sözleşmelere uyan, tekelcilik, ihtikar, karaborsacılık ve spekülasyonculuk gibi bazı uygulamalardan uzak duran ve dolayısıyla ticaretini ibadet haline getiren kişidir. İslam sistemi ekonomik olarak böyle bir Müslüman profili ortaya çıkarmaktadır. Bunun için İslam fertleri eğiterek toplumun hizmetine sunar. (Tabakoğlu, 1988:137-138).

Din kişilerin ekonomik tercihlerinde büyük bir öneme sahiptir. (Demir, 2013) Ekonomik düzenin esasını ahlaki düzenin oluşturduğunu söyleyen Hossein'e göre, İslam iktisat sisteminde rasyonel davranış "Homo-İslamicus" olmalıdır. O'na göre *Homo İslamicus*, adil, hayırsever, toplumsal bakımdan sorumlu, çabuk ve kolay kazançların çekiciliğinden uzak durmayı başaran ve böylece de toplumun çıkarlarını kollayan, müsrif olmayan bir idealdir. (Hosseini 1992; 110-111'den akt. Çınar, 1994)

Karakoç'a göre, İslam'da insan, ekonomik olarak "Homo İslamicus" çerçevesinde değerlendirilmelidir (Karakoç 1987: 16-17). Nakvi'ye göre, "Homo İslamicus"u belirleyen, bireyin ahirette karşılaşacağı ödül ve cezalardır (Nakvi 1985: 76). Dolayısıyla birey karar verirken, modern iktisattaki rasyonel kavramının içine ahiret düşüncesini de koyarak hareket etmek durumundadır. Yani Müslüman birey, hem bu dünyayı hem de öteki dünyayı düşünerek ekonomik hareketlerine yön verir (Sıddıki, 1984:162).

Seyyid Kutub, Müslüman bireyi dayanışma güdüsü oldukça yüksek, toplum bilincine sahip ve bu noktada bencil olmayan bir insan modeli olarak tanımlamaktadır. Kutub'a göre İslam vicdan önceliği ve diğer çeşitli öğretileri ile üstün bir ahlaka sahiptir. O'na göre bu ahlak, yaşamsal faaliyetler ve zihinsel düşünme süreçlerinde bir arada var olmalıdır (Kutub 1993: 08-20). Mevdudi'ye göre, İslam'da öncelik bireyedir. İnsanın ahlakının ve felahının ayakta tutulması ferdin her yönüyle gelişimine bağlıdır. O'na göre, İslamın insanda gelişmesini istediği sağlam fikir ve güzel ahlakın esası, kıyamet

gününde Allah'ın önünde, takva (Allah korkusu) ve mesuliyetini hissetmesidir (Mevdudi 1968: 96).

İslamın ekonomik doktrininin ruhunu oluşturan en önemli olgunun inanç olduğunu söyleyen Sadr'a göre, "Müslüman'ı, islamın ekonomik doktrinine göre tavır almaya iten unsur inançtır. Çünkü ekonomik doktrin de inançtan doğmaktadır. İnanç; ekonomik doktrine bir iman damgası ve aslı bir değer kazandırmaktadır. Ancak doktrin pratik uygulama alanında ortaya koyduğu objektif sonuçları ve Müslümanın gönlünde meydana getirdiği şuuru göz ardı etmememiz gerekmektedir. Bu şuuru da, inançtan doğmaktadır" (Sadr 1979: 99).

Mannan'a göre, kişi kendi ekonomik faaliyetlerine yön verirken, Kuran ve sünneti göz önünde bulundurmamak durumundadır. Kuran ve sünnette açıkça yasaklanmayan, onların özüne uygun olan her şey, İslami bir üslup içinde ifadesini bulabilir (Mannan, 1980: 19). Austruy'a göre, Kuran-ı Kerim'in emirlerinden kuvvetini alacak bir ekonominin, zaruri olarak ahlaklaşmış bir iktisat olması elzemdir. Bu ahlaki oluş değer olgusuna yeni bir anlam katabilir ve materyalist hayatın ortaya çıkardığı manevi boşluğu doldurabilir. O'na göre, Batı'nın bugünkü olumsuz iktisadi tecrübelerinin tespitiyle İslam, ahlaki emirleri ekonominin içine sokmak zarureti duymuş ve böylece iktisadi büyümenin maddi elemanlarını adaletin talepleriyle ya da maneviyatla birleştirmiştir. (Austruy, 1975: 114)

Sonuç olarak İslam ekonomisinin işleyişini sağlayacak en önemli hususun ahlaklı Müslüman bireylerin yani Homo-İslamicus bireylerin yetişmesidir. Çünkü İslam sistemi maddiyatla maneviyatı bir arada yürütür. Dolayısıyla Müslümanın hem bu dünya hem de ahiret için çalışması, hak, helal-haram çizgilerine dikkat etmesi, faiz alıp vermemesi, çalışana hakkının zamanında vermesi gibi unsurlar İslam düşünürlerince varsayılmaktadır. Bu varsayımların da gerçekleşmesi Müslümanın küçük yaştan itibaren İslami eğitime tabi tutulmasına bağlıdır. Çünkü İslam ekonomisinde ahlak, toplumsal yaşam içerisinde bireylerin tercih yönünün belirlenmesinde en büyük etkidir. Bu hususta Erbakan'ın manevi kalkınma söylemindeki ahlaklı Müslümanın yetişmesi ve bunun için İslami eğitim kurumlarının çoğaltılması, eğitim sisteminin yeniden ele alınması gibi konuların İslam düşünürlerince de ifade edildiği görülmektedir. Dolayısıyla ortak oluşan düşünce *Homo-İslamicus* bireylerin yetişmesidir.

3. “Manevi Kalkınma”nın Ekonomi Üzerindeki Somut Çıktıları

Manevi kalkınmayla ahlaklı Müslüman profilinin ortaya çıkmasının ekonomi üzerinde ne gibi etkiler doğuracağı bu bölümde incelenecektir. Örneğin Türkiye’de Müslümanları İslami şuur noktasında ilkokuldan yükseköğrenime kadar ve hatta çalışma hayatında da devam etmek üzere İslam eğitimine tabi tuttuğumuzu varsayarsak ülke ekonomisine yansımaları ne şekilde olacaktır? Bu sorunun cevabı vermek için bir sürü kıstas alınıp değerlendirmeye tabi tutulabilir. Ancak çalışmada ekonomi üzerinde en büyük etkisi olan kıstaslara dikkat çekilecektir. Bunlar Faiz Aracının Kullanılmaması, Asimetrik Bilginin Azalması ve Sosyal Sermayenin Artmasıdır.

3.1. Faiz Aracının Kullanılmaması

Faiz Türkiye ekonomisinin dengesinin sağlanmasında neo-liberal bir araç olarak kullanılmaktadır. İslam dininin şiddetle faizi yasaklamasına rağmen hem devlet nezdinde hem de Müslümanlar tarafından bu *yasak araç* kullanılmaktadır. *“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve artık faizin peşini bırakın, eğer gerçekten müminler iseniz. Eğer böyle yapmazsanız, o zaman Allah ve Resulü tarafından size savaş açılmış olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz, sermayeleriniz sizindir. Haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramazsınız”* (2/279-279).

İslam dinin şiddetle yasaklamış olduğu faiz, Türkiye’nin iktisat politikası araçlarından. Özellikle borçlanma ve tasarruf aracı olarak kullanılmaktadır. Türkiye’de 1980’den sonra ülke ekonomisinin liberalleşmesiyle önemli bir ekonomik araç haline gelen faiz, ülke insanları tarafından da dinen yasak olmasına rağmen kullanılmaktadır (Karahöyük, 2013).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu’nun verilerine göre, bankaların Haziran 2015 tarihi itibarıyla elde etmiş olduğu faiz geliri 78 milyar TL, faiz gideri 41 milyar TL ve dönem net kârı 14 milyar TL’dir (BDDK, 2015). Bu veriler faiz alan ve veren bir ülke olan Türkiye’de yaşayan Müslümanların durumunu ortaya koymaktadır. Durumun böyle olmasında hiç şüphesiz ülke ekonomisinin küreselleşme bağlamında batıya eklenmesi ve model olarak faizli ekonomik sistemleri referans alması önemli bir nedendir. Ancak Müslümanların da bu konuda hassasiyet göstermemesi bankaların faiz gelirlerinde önemli bir etkene sahiptir. Örneğin bir Müslümanın üretim yapmak için krediye başvurması, konut

sahibi olmak istemesi, kredi kartı borçlarını zamanında ödeyememesi, nakit avans çekmesi, tasarrufunu faize yatırması vs. gibi nedenler faiz alışverişinde önemli nedenlerdir. İşte bu nedenlerin azaltılması faiz girdi ve çıktılarının minimum hale getirilmesi bireyin kararlarıyla ilgili bir durumdur. Bireyin kararlarında da şüphesiz din faktörü önemli bir kısıttır. İslami öğretilere sahip bir Müslüman, faiz konusunda şuurlandığında bu tür kurumlara başvurmaktan kaçınacak ve faizsiz finans kuruluşları talep edecektir.⁴

3.2. Asimetrik Bilginin Azalması

Manevi eğitimin bir diğer somut çıktısı rekabet piyasasının başarısızlığına neden olarak gösterilen asimetrik bilgidir. Ekonomik birimlerden bir tarafın diğerine oranla daha fazla bilgiye sahip olması anlamına gelen asimetrik bilgi, serbest piyasa rejiminin aksamasına neden olarak gösterilmektedir (Karahana, 2006: 151). Herhangi bir ekonomik ilişkide taraflardan birinin doğru karar alabilmek için ihtiyacı olan diğerini hakkındaki yeterli bilgiye sahip olmaması, asimetrik bilgiyi tanımlamaktadır (Tatlı, 2008: 51).

Alıcı ve satıcıların olduğu bir piyasada bilgi kirliliğinin olması, kaliteli ve kalitesiz ürünlerin gerçek değerlerinden farklı satılmasına neden olacaktır. Bu olayı George Akerlof limon piyasası kavramı ile açıklamaktadır. Akerlof, çalışmasında asimetrik bilgi kavramını ikinci el otomobil piyasası üzerinden açıklamış ve galeride ilk sahibini bekleyen bir otomobil ile galeriyi yeni terk etmiş olsa da artık "ikinci el" halini almış bir otomobil arasındaki yüksek fiyat farkının, asimetrik bilgi sorunundan kaynaklandığını belirtmiştir. Akerlof'a göre ikinci el piyasadaki sorun, alıcı ile satıcı arasındaki bilgi asimetrisidir. Satıcı otomobilinin kalitesi hakkında bilgi sahibi olmasına rağmen alıcının piyasadaki aynı otomobil hakkında böyle bir bilgiye sahip olma şansı yoktur. Bu durumda alıcı için en akılcı yol; ortalama kalitede bir otomobil için ödeyeceği parayı düşünerek teklif yapmaktır. Ancak yapılan bu teklif ortalamanın üzerinde kaliteye sahip otomobillerin satıcılarını tatmin etmeyecekken, önerilen fiyatın karşılığı olan ve bunun da altında kaliteye sahip olan kötü otomobiller (limonlar) piyasaya arz edilecektir. Bu durum iyi

⁴ Günümüzde faiz hassasiyetinde olan birçok Müslüman vardır. Bu Müslümanlar faizsiz finans kullanımı için katılım bankalarını tercih etmektedirler. Katılım Bankaları faiz yerine kar payı sistemini kullanmaktadır. Ancak kar payı sistemi bazı İslam düşünürlerince tartışılmaktadır. Burada şunu vurgulamak gerekir. Türkiye'de faiz konusunda Müslümanların çoğu hassasiyet göstermemektedir. Faizsiz kurumlar mevcut ancak faizli kuruluşlar kadar talep görmemektedir. Burada birey, faizi kar payına karşın daha avantajlı gördüğü için bir tercih yapmaktadır. Dolayısıyla faiz konusunda bilinçli olmayan birey, faizli bankaları tercih etmektedir.

otomobillerin piyasadan dışlanmasına neden olacaktır. Nihayetinde kalitesiz otomobiller gerçek değerlerinden fazlasına satılacaktır (Akerlof, 1970'dan akt. Tatlı, 2008: 53).

Asimetrik bilginin getirdiği sorunlar ters seçim, ahlakilik problemi ve temsilcilik sorunudur. Bu üç nedenin ve de yukarıda açıklanan limon piyasasının ortak noktası güven unsuru ve alıcı-satıcının aynı bilgiye sahip olmamasıdır. Asimetrik bilgide karşılıklı eşit bilginin olmaması ve karşılıklı güvensizlik olması piyasayı olumsuz etkilemekte ve bunun için alınan önlemler ekonomiye bir maliyet yüklemektedir. Hem alıcı ile satıcı arasındaki bilgiyi eşitlemek ve güveni artırmak hem de ekonomiye yüklenen asimetrik maliyeti en aza indirmek için bireylerin İslami anlamda eğitilmesi gerekir. Çünkü İslam dininde Müslüman emin kişi olarak tarif edilir. Bir hadisi şerifte Hz.Muhammed (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *"Müslüman, diğer insanların elinden ve dilinden emin olduğu kişidir."*⁵ Başka bir hadisi şerifte *"Bir gün Allah'ın Resülü (s.a.v.) pazarda bir buğday sergisine uğradı. Elini buğday yığınının içine daldırınca parmakları ıslandı. Bunun üzerine satıcıya; "Bu ıslaklık ne?" diye sordu. Adam; "Ey Allah'ın Resülü! Yağmur ıslattı", dedi. Peygamber; "İnsanların görüp aldanmaması için o ıslak kısmı ekinin üstüne çıkarsaydın ya!" karşılığını verdi. Ardından da; "Bizi aldatan, bizden değildir." buyurdu"*⁶ Bu hadisten de anlaşılacağı üzere islamda alıcı ve satıcı arasındaki ticarete söz konusu olan malın bilgisi her iki tarafça bilinmelidir.⁷

Piyasada asimetrik bilginin azalması eğitilmiş ve ahlaklı Müslümanların varlıklarıyla mümkün olacaktır. Dolayısıyla bu olgu ekonomik kalkınmaya da katkı sağlayacaktır. Ayrıca asimetrik bilginin güven unsuruna dayanması sebebiyle eğitilmiş Müslüman, güvenilir olma özelliğine de kavuşmuş olacaktır.

3.3. Sosyal Sermayenin Artması

İslam dininin bizden istediği vasıfların en başında "güvenilir insan olma" vasfı gelmektedir. Her şeyden önce mü'min ismi, bu vasfı öne çıkarmaktadır. Bilindiği üzere mü'min, güvenen, güven veren insan demektir. Yani, Allah'a

⁵ Buhari, İman 4, 5; Müslim, İman 64, 65

⁶ Müslim, İmân 164.

⁷ Burada "bilgi" konusundan bahsederken ticarete söz konusu malın her türlü özelliğinin bilinmesi anlamından söz ediyoruz. Aksi takdirde bilgi üzerinden mesleğini icra edenleri bu kapsama almıyoruz. Şöyleki eğer bir satıcı sattığı malın özelliklerini eksik tanıtıp o şekilde bir değer biçiyorsa burada bilgi kirliliği söz konusudur. Ancak bir eğitimci bilgisini bir öğrencisine satabilir. Burada satıma söz konusu olan bilgidir. Bu iki durum birbirinden farklıdır.

güvenen, diğer insanlara güven veren anlamına gelmektedir. Bir hadislerinde Allah Resûlü (s.a.s.), mü'mini tarif ederken "*Mü'min, insanların malları ve canları konusunda kendisine güvendiği kişidir.*"⁸ buyurarak mü'min olan bir kişinin, başkalarının mallarına, canlarına namuslarına zarar veremeyeceğini belirtmiştir. Başka bir hadislerinde de güvenilirlik vasfını, iman gereği olarak bildirmiş ve "güvenilirlik" vasfı olmayanın imanının da olamayacağına dikkat çekmiştir⁹ (Yaylalı, 2008).

Ekonomide karşılıklı güven, piyasanın sağlığı açısından çok önemlidir. Dolayısıyla insanın güvenilirlik vasfının sağlam temeller üzerinde kurulması piyasa için elzem bir durumdur. Bu olgu ekonomi literatüründe sosyal sermaye olarak tartışılmaktadır. Sosyal sermaye, sosyal bir değer olan toplumsal güven düzeyi ile ekonomik bir kavram olan sermaye kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve daha çok ekonomik değer ifade eden bir kavramdır (KOSGEB, 2005: 4). İnsan, sosyal bir varlık olmasının gereği olarak diğer bireylerle ilişki kurmakta ve bunun sonucunda tek başına başaramayacağı birçok işi, işbirliği yaparak başarabilmektedir. Bu işbirliğini sağlayan temel unsur ise, insanları birbirine bağlayan bir dizi iletişim ağı sayesinde ortak değerlerin bireyler arasında paylaşılmasıdır. Bu iletişim ağları bir kaynak oluşturmaları açısından sermaye olarak görülebilir. Yani, ne kadar çok insan tanıyor ve onlarla ne kadar ortak bir hayat görüşü paylaşıyorsak, sosyal sermaye açısından o kadar zenginiz diyebiliriz (Field, 2006: 1). Sosyal sermayeyi güven unsuru ile açıklayan Fukuyama'ya göre sosyal sermaye, bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hakim olması ile ortaya çıkan bir yetidir (Fukuyama, 2005: 42). Özetle sosyal sermaye ilişki ağı, ortak değerler, güven ve karşılıklı anlayış üzerine kurulu bir kavramdır (Cohen ve Prusack, 2001: 20).

Sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya ne gibi katkısı olduğu noktasında araştırmalar genel olarak insan faktörüne önem verilmesi gerektiği ve bunun için eğitimin çok önemli olduğu üzerinde durmaktadır. Çünkü eğitim, sosyal sermayenin artmasına ve sosyal ağların gelişmesine yaptığı katkıyla bireylerin eğitimdeki başarılarını ve beşeri sermayelerini artırır. Sosyal kalkınma bu yolla sağlanmış olur (Şenkal, 2005: 794). Dolayısıyla bireyleri İslami değerler üzerinde yetiştirmek, İslam dinin sosyalleşme ve dayanışma yönünü dikkate aldığımızda sosyal sermaye

⁸ Tirmizi, İman 13; Nesai, İman 8

⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/154

üzerinde önemli katkıları olacaktır. Bu katkıların ekonomik kalkınmaya etkileri açısından Çalışkan'ın (2010: 26) araştırmasında şu maddeler sıralanmıştır:

(i) İşlem maliyetlerinin azalması: İşlem maliyetleri bakımından, doğal olarak alıcılar kaliteyi ve satıcılar da ödemeyi garanti altına almak isterler. Güvenin mevcut olduğu durumlarda bireyler söz konusu denetleme ve organize etme gibi işlem maliyetlerini düşürebilirler. Güven unsuru denetim, ödeme, fatura kullanımı, ticari kredi sağlama, kefil olma gibi birçok açıdan bireylere kolaylıklar sağlar.

(ii) Yoksullukla, yolsuzlukla ve rüşvetle mücadele ve duyarlılık

(iii) Bilgi paylaşımı yoluyla üretimin artırılması ve maliyetlerin azalması: Örneğin Callois ve Angeon'a göre, sosyal sermaye bilginin daha iyi toplanmasını ve dağıtılmasını sağlamaktadır. Riski, belirsizliği, bilgiye ulaşım maliyetini ve ekonomik fonksiyonunun işlem maliyetini azaltmaktadır. Sosyal sermaye aynı zamanda ortak hareket etmeyi geliştirmekte, ortak amaçları başarmak için kaynakların dağılımını kolaylaştırmaktadır. Ortak hareket, bireysel olarak başarmak için erişilemeyecek amaçların kaynaklarına, topluluk içinde erişilebilmeyi sağlamaktadır.

(iv) Güvene dayalı ilişkiler sayesinde toplumsal sorunların daha hızlı çözülmesi

(v) Ekonomideki aktörlerin güvene dayalı ilişkileri sayesinde ekonomi politikalarının daha etkin uygulanması

(vi) Sosyal duyarlılık ve siyasal katılımı yönetişimin geliştirilmesi

(vii) Kriz ortamından daha kolay kurtulma

Sonuç

Ekonomik sistemlerin hepsi, kalkınmada insan faktörüne dikkat çekmektedir. Bütün sistemler öncelik olarak insanı kendi ideolojik yapıları açısından eğitilmesini öngörür. Çünkü insan, ideolojik eğitim çerçevesinde kararlarını şekillendirecek ve ekonomiyi yönlendirecektir. Çalışmamızın giriş noktasını oluşturan İslam ekonomisi de bireye önem vermekte, bireyin İslami değerler çerçevesinde yetiştirilmesine dikkat çekmektedir.

Türkiye siyasi tarihinde çok partili hayata geçilmesiyle ekonomik sistem önerisi açısından İslamı referans alarak önerilerde bulunan Necmettin

Erbakan, söylemleri itibariyle İslam ekonomisi çerçevesinde araştırılmaya değer bulunmuştur. Özellikle manevi kalkınma söylemiyle ahlaklı Müslümanın yetiştirilmesi noktasında vurgu yapan Erbakan, bunun için çözüm önerileri olarak ilkokuldan üniversiteye kadar İslami eğitim kurumlarının açılmasını öngörmüş ve Müslüman bireyin İslam değerleri çerçevesinde yetiştirilmesine önem vermiştir. Erbakan'ın bu söylemi çalışmamızda İslam ekonomisi açısından değerlendirmeye tabi tutulmuş ve İslam düşünürlerinin manevi kalkınma ile ilgili düşünceleri ile bir karşılaştırma yapılmıştır. Sonuç olarak Erbakan'ın manevi kalkınma söyleminin İslam ekonomisinde "Homo-İslamicus" kavramıyla bir paralellik arz ettiği görülmüştür.

"Homo-İslamicus" klasik iktisattaki *Homo-Economicus*'a karşı tabir edilmiş ve insanı, kendi çıkarı için her şeyi mubah gören bir varlık olarak değil, "kardeşinin" çıkarına zarar vermeyecek şekilde fayda elde edecek bir Müslüman olarak ele almıştır. İslam düşünürleri bir insanın doğası gereği "Homo-İslamicus" olamayacağı bunun için insanın İslam emir ve yasakları doğrultusunda yetiştirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Böylelikle eğitilmiş Müslüman, ekonomide ahlaklı bir birey olacak ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacaktır.

Manevi eğitimle ahlaklı bireylerin ortaya çıkması ekonomi üzerinde de somut çıktılar meydana getirecektir. Bunlardan en önemlisi faiz aracının kullanılmamasıdır. İslam dinin şiddetle yasaklamış olduğu faiz aracı, eğitilmiş ve şuurlu müslümanlar tarafından kullanılmayacaktır. Böylelikle faizsiz işleyen bir ekonomi talep edilecektir.

Manevi eğitimin bir diğer çıktısı asimetrik bilginin azalmasıdır. Eğitilmiş ahlaklı Müslüman, bilgi kirliliğinden kaçınacak ve piyasadaki asimetrik bilginin azalmasına olanak sağlayacaktır. Manevi eğitimini alan toplum, karşılıklı güven ilişkilerini güçlendirecek ve böylelikle satılacak ve alınacak ürünün gerçek değeri ortaya çıkacaktır.

Ekonomide güven önemli bir değer ifade etmektedir. Hem işlem maliyetleri açısından hem de sosyal sermaye açısından güven unsuru dikkat çekmektedir. Ekonomik kalkınmada sosyal sermayenin önemi ile ilgili yapılan çalışmalar, insanlar arası ilişkinin toplumsal değerler dikkate alınarak kuvvetlendirilmesi ve karşılıklı güvenin sağlanması gerektiği üzerinedir. Bunun için insanların kendi değerleri bünyesinde eğitime tabi tutulması

gerekmektedir. Nihai olarak İslami eğitime tabi tutulmuş toplum sosyal sermayeye önemli derecede etki edecektir.

Necmettin Erbakan'ın manevi kalkınma söylem ve çözüm önerilerinin "Homo-İslamicus" çerçevesinde İslam ekonomisi ile ilişkili olduğunu ve manevi kalkınmanın ekonomi üzerinde olumlu çıktıların olduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Ağdağ, Emel (2014), Müslüman Olma Ve Müslümanca Yaşama Şuuru, AnadoluGençlikDergisi, <http://www.anadolugenclik.com.tr/musluman-olma-ve-muslumanca-yasama-suuru.html> 28.08.2015'te erişildi.
- Austruy, Jacques (1975), Kapitalizm Marksizm ve İslam, (Çev. Agah Oktay Güner) Hülbe Yayınları, 2.Baskı, Ankara
- BDDK (2015), Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri, https://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/14382tbs_temel_gostergeler_haziran_2015.pdf 29.08.2015'te erişildi.
- Cohen, Don ve Prusack, Laurence (2001). Kavrayamadığımız Zenginlik: Kuruluşların Sosyal Sermayesi. (Çeviren: Ahmet Kardam). İstanbul: MESS Yayınları.
- Çalışkan, Durmuş (2010).Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çınar, Menderes (1994), İslâmî Ekonomi ve Refah'ın Adil Ekonomik Düzeni, Birikim Sosyalist Kültür Dergisi, Sayı 59, ss.21-32
- Erbakan, Necmettin (1997), Başbakan Necmettin Erbakan'ın Kutlu Doğum Haftası Konuşması, <https://www.youtube.com/watch?v=17TCBLXpJUE> 17.08.2015'te erişildi.
- Erbakan, Necmettin (2014a), Milli Görüş Temel Görüş, Erbakan Külliyyatı (Der. M.Mustafa Uzun), Cilt 1, Ankara: Mgv Yayınları
- Erbakan, Necmettin (2014b), Milli Görüş ve Üçüncü Beş Yıllık Plan, Erbakan Külliyyatı (Der. M.Mustafa Uzun), Cilt 5, Ankara: Mgv Yayınları
- Erbakan, Necmettin (2014c), Milli Görüş, Erbakan Külliyyatı (Der. M.Mustafa Uzun), Cilt 1, Ankara: Mgv Yayınları
- Field Jhon, (2006), Sosyal Sermaye, Çev. Bahar Bilgen, Bayram Şen, İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları.

- George A. Akerlof, "The Market For "Lemons": Quality Uncertainty and The Market Mechanism", The Quarterly Journal of Economics, Vol.84, No: 3, 1970, s.488-500.
- Hosseini, H. (1992) *From Homo Economicus to Homo İslamicus: The Universality of Economic Science Reconsidered*, Bina, C. ve Zageneh H (der) *Modern Capitalism and İslamic Ideology in Iran*, St. Martins Press, New York içinde.
- Karahan, Özcan (2006), Asimetrik Bilgi ve Para Politikasının Etkinliği, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, Manisa
- Karahöyük, Mustafa (2013) Din ve Ekonomi İlişkisi, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi Güz, sayı: 16, s. 193-220 ISSN 1306-9535, <http://www.flsfdergisi.com/sayi16/193-220.pdf> 12.09.2015'te erişildi.
- Karakoç, Sezai (1987), İslam Toplumunun Ekonomik Strüktürü, Diriliş Yayınları, 9.Baskı, İstanbul
- KOSGEB (2005). Ekonomik Kalkınmada Sosyal Sermayenin Rolü, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Müdürlüğü, Ankara.
- Kutub, Seyyid (1993). İslam- Kapitalizm Çatışması. İstanbul: Arslan Yayınlar
- Mevdudi, Ebul Alal, (1968), İslama ve Muasır Nizamlara Göre İktisat Prensipleri, Nida Yayınevi,(Çev.İhsan Toksarı), İstanbul
- Nakvi, N.Haydar (1985), Ekonomi ve Ahlak, (Çev. İlhan Kutluer), İnsan Yayınları, İstanbul
- Sadr, Muhammed Bakır Es, (1979), İslam Ekonomi Doktrini, Hicret yayınları (Çev. Mehmet KESKiN - Sadettin ERGÜN), 2. baskı, İstanbul
- Sıddıki, Muhammed Necatullah (1984), İslam Ekonomi Düşüncesi, (Çev. Yaşar Kaplan), Bir Yayıncılık
- Şenkal, Abdülkadir (2005). Sivil Toplum ve Sosyal Sermaye: Sosyal Politikaya Dayalı Alternatif Kalkınma Modeli Arayışları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof Dr. Toker Dereli'ye Armağan Özel Sayısı, 55(1), 791-810.

- Tabakoğlu, Ahmet (1988), İslam ve Ekonomik Hayat, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Tatlı, Enis (2008), Sermaye Piyasasında Asimetrik Bilginin Fiyatlama Sürecine Etkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Para Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1977), 41.Hükümet <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/o41.htm> Erişim: 25.08.2015
- Yaylalı, Davut (2008), Mü'min Güvenilen İnsandır, Yeni Ümit Dergisi, Sayı 79, İstanbul, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/mumin-guvenilen-insandir>
- Zaim, Sabahattin (1979), İslam ve İktisadi Nizam, Teknik Elemanlar Birliđi Karabük Şubesi, Yayın No: 1, Karabük
- Zaim, Sabahattin (1992), İslam-İnsan-Ekonomi, Yeni Asya Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

This issue of International Journal of Islamic Economics and Finance
Studies was published with the financial support of Kuveyt Turk
Participation Bank

www.kuveytturk.com.tr

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Through Islamic Banks' Zakat House (IBZH): Investment of Zakah Funds in
Microfinance to Remove Poverty in Bangladesh: A New Model

Abm Ershad Uddin

Maqasid al-Shari'ah as a Framework for Economic Development Theorization

Abdullahi Abubakar Lamido

Analysis of Participation Banks in Turkey in Terms of
Agency Theory and a Model Proposal

Musa Gün

Bir Finansman Modeli Olarak Mudârabe'nin Faizsiz Bankacılıkta
Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin
Aktif Rol Üstlenmesi

M. Salih Kumaş ve Elman Abdullayev

Reklamın Ahlaka Uygun Olmasından Kim Sorumludur?

Şuayıp Özdemir ve Fikret Yaman

Bankacılıkta Nakit Yönetimi Ürün ve Hizmetlerinde
Müşteri Deneyimi Anket Çalışması, Katılım Bankacılığı Örneği

Cüneyt Dirican

Necmettin Erbakan'ın Manevi Kalkınma Söyleminin
İslam Ekonomisi İçerisindeki Yeri ve

Sosyal Sermaye ile Asimetrik Bilgi Konularıyla İlişkisi

İrfan Ersin ve Cengizhan Yıldırım

This issue of Islamic Journal of Economics and
Finance Studies was published with the financial support of
Kuveyt Turk Participation Bank
www.kuveytturk.com.tr

